

گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری

عنوان

ارزیابی فضاهای باز در محلات شهری از منظر پدافند غیرعامل

مطالعه موردی: محله ی پامنار در بخش مرکزی تهران

استاد راهنما

دکتر رسول قربانی

استاد مشاور

دکتر رحیم حیدری چیانه

پژوهشگر

یونس جعفری

شهریور ماه ۹۲

نام خانوادگی دانشجو: جعفری	نام: یونس
عنوان پایان نامه: ارزیابی فضاهای باز در محلات شهری از منظر پدافند غیرعامل (مطالعه موردی: محله ی پامنار در بخش مرکزی تهران)	
استاد راهنما: دکتر رسول قربانی استاد مشاور: دکتر رحیم حیدری چپانه	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: جغرافیا و برنامه ریزی شهر
دانشکده: جغرافیا	تاریخ فارغ التحصیلی: ۱۳۹۲/۶/۳۱
کلید واژه: فضاهای باز، پدافند غیر عامل، بحران، فضاهای امن، محله ی پامنار.	
<p>چکیده:</p> <p>شهر زیستگاه متراکم جوامع انسانی است که به دلیل حضور انسان، نیازمند امنیت و ایمنی در همه ی ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مدیریتی و . . . می باشد. بکارگیری تمهیدات و ملاحظات پدافند غیر عامل به عنوان عملی پیش گیرانه، علاوه بر کاهش شدید هزینه ها، کارایی دفاعی طرح ها، اهداف و پروژه ها را در زمان تهاجم دشمن و در مواقع اضطراری (حتی سوانح طبیعی) بسیار افزایش خواهد داد و در پی آن از میزان آسیب پذیری را به نحوه بارزی کاهش خواهد داد. فضاهای باز واقع در محلات مرکزی شهرها می توانند از مهمترین فضاهای قابل برنامه ریزی از منظر پدافند غیرعامل باشد، چرا که این فضاها به دلیل عدم مالکیت خصوصی و تعلق آن به عموم ساکنان، و یا ارگان های عمومی می توانند در مواقع بحرانی به منظور اهدافی مانند امداد رسانی، اسکان موقت و مانند آن نقش بسیار مهمی در کاهش آسیب پذیری ها داشته باشند.</p> <p>بر این اساس تحقیق حاضر با هدف بررسی و شناسایی محدودیتها و توانایی فضاهای باز در محله ی پامنار از نظر چگونگی ترکیب توده و فضا، تنوع پذیری عملکردی برای مواقع بحرانی و همچنین چگونگی پوشش سراسری و دسترسی مناسب به فضاهای باز و مناسب از منظر پدافند غیرعامل می پردازد. به همین منظور در این تحقیق برای پهنه بندی فضاهای مختلف بر مبنای آسیب پذیری و نیز برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزارهای مرتبط مانند ۱۰ ARC GIS ، Auto cad و نرم افزار Excel استفاده شد است.</p> <p>نتایج و یافته های تحقیق بیانگر آن است که بیشتر قسمت های شرق و مرکز محله ی پامنار از دیدگاه پدافند غیرعامل آسیب پذیر بوده و همچنین نحوه ساختار فضاهای باز در محدوده ی مورد مطالعه بر پایه ی چگونگی ترکیب توده و فضا، بیش از ۶۹ درصد از سطح محله را برای مواقع بحرانی نامناسب نشان می دهد. و اینکه رابطه معنا داری بین میزان انعطاف پذیری فضاهای باز و آسیب پذیری آن ها وجود دارد به این مفهوم که هر چه میزان انعطاف پذیری فضاهای باز بیشتر باشد به همان اندازه از میزان آسیب پذیری محله کاسته، و بالعکس، هر چه فضاهای باز محله از قدرت تنوع پذیری عملکردی کمتری برخوردار باشد بر میزان آسیب پذیری محله افزوده می شود. و در نهایت بررسی ها نشان می دهد که تنها ۱۸/۰۸ درصد از محله ی پامنار دسترسی مناسبی به فضاهای باز دارد که می تواند باعث بهبود وضعیت از دیدگاه پدافند غیرعامل شود.</p>	

فصل اول: طرح تحقیق

۱-۱) مقدمه	۲
۱-۲) بیان مسئله	۴
۱-۳) سوالات تحقیق	۵
۱-۴) اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
۱-۵) پیشینه ی تحقیق (بررسی منابع)	۷
۱-۶) اهداف تحقیق:	۹
۱-۷) فرضیات تحقیق	۱۰
۱-۸) روش تحقیق و شیوه گرد آوری اطلاعات	۱۰
۱-۹) تعیین محدوده ی مکانی تحقیق	۱۲
۱-۱۰) واژه شناسی تحقیق:	۱۲

فصل دوم: چارچوب نظری تحقیق

۲-۱) مقدمه	۱۵
۲-۲) تعاریف و مفاهیم	۱۵
۲-۵) قلعه شهر یا شهر-دژ	۲۰
۲-۳) پیشینه ی پدافند غیرعامل در دفاع از سکونتگاه های انسانی	۲۱
۲-۳-۱) سیر تحول پدافند غیرعامل در غرب	۲۱
۲-۳-۲) سیر تحول پدافند غیرعامل در ایران	۲۳
۲-۴) تجارب جهانی مربوط به دفاع از غیر نظامیان در ساختار شهری	۲۷
۲-۴-۱) دفاع از غیر نظامیان در ایالات متحده آمریکا	۲۷
۲-۴-۲) دفاع از غیر نظامیان در روسیه	۲۷
۲-۴-۳) دفاع از غیر نظامیان در سوئیس	۲۸
۲-۴-۴) دفاع از غیر نظامیان در رژیم صهیونیستی	۲۸
۲-۴-۵) دفاع از غیر نظامیان در کشور چین	۲۹
۲-۵) پدافند غیرعامل در ساختار شهری ایران	۳۰
۲-۶) شاخص های شهری موثر در مرگ و میر ناشی از تهاجم نظامی:	۳۲

- ۳۳..... (۲-۷) آسیب شناسی در حوزه ی شهرسازی از منظر پدافند غیرعامل:
- ۳۴..... (۲-۸) انواع ساخت های شهری و ملاحظات پدافند غیرعامل در آن ها:
- ۳۴..... (۲-۸-۱) ساخت خطی یا کریدوری
- ۳۵..... (۲-۸-۲) شهر شطرنجی (گسترده):
- ۳۶..... (۲-۸-۳) شهر شعاعی (ستاره ای):
- ۳۷..... (۲-۸-۴) ساخت طبیعی شهرها (ارگانیک):
- ۳۷..... (۲-۸-۵) شهر اقماری
- ۳۸..... (۲-۸-۶) مدل حلقه ای
- ۳۹..... (۲-۸-۷) شهر در مدل متمرکز
- ۴۰..... (۲-۸-۸) شهر در مدل شبکه محوری یا باروک:
- ۴۱..... (۲-۹) فضاهای باز شهری
- ۴۱..... (۲-۹-۱) فضاهای باز شهری و انواع آن:
- ۴۶..... (۲-۱۰) مدل های برنامه ریزی فضای باز:
- ۴۶..... (۲-۱۰-۱) مدل فرصت طلب
- ۴۶..... (۲-۱۰-۲) مدل استانداردهای فضا
- ۴۷..... (۲-۱۰-۳) مدل فرم:
- ۴۷..... (۲-۱۰-۴) مدل چشم انداز:
- ۴۸..... (۲-۱۰-۵) مدل سیستم پارک
- ۴۸..... (۲-۱۰-۶) مدل جبرگرای اکولوژیکی:
- ۴۸..... (۲-۱۱) اصول برنامه ریزی و طراحی فضاهای باز شهری به منظور پدافند غیر عامل
- ۴۸..... (۲-۱۴-۱) چگونگی ترکیب توده و فضا
- ۵۱..... (۲-۱۴-۲) قابلیت دسترسی:
- ۵۲..... (۲-۱۴-۳) توانایی انعطاف پذیری:
- ۵۴..... (۲-۱۴-۴) نحوه ی قرارگیری بلوک ها نسبت به فضای باز:
- ۵۵..... (۲-۱۴-۵) طراحی مناسب:
- ۵۷..... (۲-۱۴-۶) توجه به همجواری و سازگاری کاربریها
- ۵۸..... (۲-۱۴-۷) تجهیز فضاهای باز و امکانات موجود در آنها
- ۶۲..... (۲-۱۵) نتیجه گیری:

فصل سوم: معرفی محدوده ی مورد مطالعه

- ۳-۱) مقدمه: ۶۵
- ۳-۲) ویژگی های طبیعی شهر تهران ۶۶
- ۳-۲-۱) موقعیت جغرافیایی ۶۶
- ۳-۲-۲) توپوگرافی: ۶۷
- ۳-۲-۳) زمین شناسی ۶۸
- ۳-۲-۴) ویژگی های آب و هوایی (اقلیم): ۷۱
- ۳-۲-۵) پوشش گیاهی ۷۲
- ۳-۲-۶) مهمترین بلایای طبیعی تهران ۷۳
- ۳-۲-۶-۱) لرزه خیزی ۷۳
- ۳-۲-۶-۲) سیل ۷۴
- ۳-۳) مطالعات فرهنگی و اجتماعی ۷۴
- ۳-۳-۱) وجه تسمیه تهران ۷۴
- ۳-۳-۲) تاریخچه ی شهر تهران ۷۵
- ۳-۳-۳) ویژگی های جمعیتی ۷۸
- ۳-۴) روند گسترش بافت قدیمی تهران (منطقه ۱۲) ۷۹
- ۳-۵) ویژگی های محله پامنار ۸۱
- ۳-۵-۱) محدوده و موقعیت محله: ۸۱
- ۳-۵-۲) محدوده زمانی شکل گیری محله پامنار: ۸۳
- ۳-۵-۳) دلیل شکل گیری محله: ۸۳
- ۳-۵-۴) ویژگی های اجتماعی و فرهنگی محله پامنار ۸۳
- ۳-۵-۴-۱) قومیت: ۸۳
- ۳-۵-۴-۲) مذهب: ۸۴
- ۳-۵-۴-۳) شغل: ۸۴
- ۳-۵-۴-۴) قشر بندی اجتماعی: ۸۴
- ۳-۵-۵) - بافت تاریخی پامنار : ۸۴
- ۳-۵-۶) اماکن معروف و تاریخی محله پامنار ۸۵
- ۳-۶) نتیجه گیری: ۸۷

فصل چهارم: ارزیابی و تجزیه و تحلیل اطلاعات

۸۹	۴-۱) مقدمه
۹۰	۴-۲) ارزیابی کلی محله پامنار
۹۸	۴-۲-۱) محدوده ی تاریخی پامنار:
۹۹	۴-۳) ارزیابی و تحلیل نحوه ترکیب توده و فضا در محله ی پامنار از منظر پدافند غیرعامل
۱۰۰	۴-۳-۱) نحوه ی ساخت و بافت محله ی پامنار از دیدگاه پدافند غیرعامل
۱۰۴	۴-۳-۲) نحوه ی طراحی و قرار گیری قطعات در محله ی پامنار از دیدگاه پدافند غیرعامل
۱۰۷	۴-۳-۳) نحوه ی ایمنی سازی و تجهیز فضاهای باز محله ی پامنار از منظر پدافند غیرعامل
۱۱۰	۴-۴) ارزیابی و تحلیل قابلیت دسترسی به فضاهای باز از منظر پدافند غیرعامل
۱۲۱	۴-۵) ارزیابی و تحلیل چگونگی انعطاف پذیری فضاهای باز محله پامنار از منظر پدافند غیرعامل
۱۲۷	۴-۶) بررسی قابلیت های محله در برخورداری از فضاهای باز پویا و مناسب بر اساس پدافند غیرعامل
۱۳۳	۴-۷) نتیجه گیری

فصل پنجم: جمع بندی، آزمون فرضیات و پیشنهادات

۱۳۶	۵-۱) مقدمه
۱۳۶	۵-۲) جمع بندی
۱۳۹	۵-۳) آزمون فرضیات
۱۳۹	۵-۳-۱) آزمون فرضیه اول
۱۴۱	۵-۳-۲) آزمون فرضیه دوم
۱۴۴	۵-۳-۳) آزمون فرضیه سوم
۱۴۶	۵-۴) پیشنهادات
۱۵۲	منابع و مراجع

جدول (۱-۱): ترمینولوژی تحقیق	۱۲
جدول (۲-۱): تأثرات ملاحظات دفاعی و غیرعامل در ساخت شهرهای ایران در طول تاریخ	۲۶
جدول (۲-۲): عناصر ۱۰ گانه آسیب پذیر واقع در حریم کلانشهرها	۳۴
جدول (۲-۳): ارزیابی الگوهای مختلف قطعه بندی در تهاجم های نظامی شهری و منطقه ای	۴۱
جدول (۲-۴): استانداردهای پیشنهادی برای انواع فضاهای باز و تفریحی در سطح محله	۴۳
جدول (۲-۵): مشخصات فنی خیابان های شریانی درجه ۲	۴۳
جدول (۲-۶): مشخصات فنی خیابان های جمع و پخش کننده	۴۴
جدول (۲-۷): مشخصات فنی خیابان های فرعی (محلی)	۴۵
جدول (۲-۸): حداقل فضاهای باز برای هر واحد مسکونی	۴۹
جدول (۲-۹): عملکرد شعاع دسترسی به فضاهای باز برای مواقع بحرانی (زلزله و ...)	۵۱
جدول (۲-۱۰): مهمترین رهنمودهای برنامه ریزی و طراحی فضاهای باز در سطح محله از منظر پدافند غیرعامل	۶۱
جدول (۲-۱۱): مزیت و معایب انواع ساخت و بافت شهری از منظر پدافند غیرعامل	۶۲
جدول (۳-۱): جمعیت تهران از دوره های گذشته تا حال حاضر	۷۶
جدول (۴-۱): مشخصات کلی محله پامنار	۹۰
جدول (۴-۲): مشخصات انواع کاربری ها، درصد مساحت و تعداد قطعات	۹۲
جدول (۴-۳) آسیب های ناشی از تراکم جمعیتی در محلات شهری از منظر پدافند غیرعامل	۹۶
جدول (۴-۴): مهمترین ویژگی های مناسب برای ترکیب توده و فضا	۱۰۰
جدول (۴-۵): مهمترین مزیت ها و معایب ساخت و بافت محله ی پامنار از نظر پدافند غیرعامل	۱۰۲
جدول (۴-۶): ویژگیهای عملکردی مثبت و منفی محله پامنار بر اساس ترکیب توده و فضا	۱۰۴
جدول (۴-۷): عملکرد شعاع دسترسی به فضاهای باز برای مواقع بحرانی (زلزله و ...)	۱۱۰
جدول (۴-۸): ویژگی فضاهای باز محله پامنار	۱۱۳
جدول (۴-۹): وضعیت محله پامنار در دسترسی به فضاهای باز	۱۱۶
جدول (۴-۱۰): وضعیت شبکه های اصلی محله ی پامنار	۱۱۸
جدول (۴-۱۱): وضعیت محله پامنار در دسترسی به فضاهای باز (شبکه های ارتباطی) از دیدگاه پدافند غیرعامل	۱۲۰
جدول (۴-۱۲): وضعیت قابلیت انعطاف پذیری فضاهای باز محله پامنار از منظر پدافند غیرعامل	۱۲۲
جدول (۴-۱۳): وضعیت آسیب پذیری محله پامنار ناشی از انعطاف پذیری فضاهای باز از دیدگاه پدافند غیرعامل	۱۲۶
جدول (۵-۱): وضعیت ترکیب توده و فضا در محله پامنار از دیدگاه پدافند غیرعامل	۱۴۰
جدول (۵-۲): وضعیت فضاهای باز محله پامنار از نظر قابلیت دسترسی بر اساس پدافند غیرعامل	۱۴۵

- تصویر(۱-۲): شهر خطی یا کریدوری..... ۳۵
- تصویر(۲-۲): شهر شطرنجی ۳۶
- مأخذ: ۸۰: ۲۰۰۵، marshall ۳۶
- تصویر(۲-۳): شهر ستاره ای یا شعاعی ۳۶
- تصویر(۲-۴): شهر اقماری ۳۸
- تصویر(۲-۵): شهر حلقه ای ۳۹
- تصویر(۲-۶): نحوه ی قرار گیری توده های ساختمانی در کنار شبکه های اصلی. ۵۳
- تصویر(۲-۷): استفاده از نماهای شیشه در ساختمانهای بلند و مراکز پرتراکم(تبریز، فلکه دانشگاه)..... ۵۶
- تصویر(۳-۱): توپوگرافی تهران..... ۶۸
- تصویر(۴-۱): نحوه ی پراکنش توده های ساختمانی در فضا(بخش مرکزی شهر برن) ۵۰
- تصویر(۴-۲): نحوه ی قرار گیری نامناسب توده های ساختمانی نسبت به فضاهای باز(خیابان سعدی جنوبی)..... ۱۰۵
- تصویر(۴-۳): نحوه ی قرار گیری مناسب بلوک های ساختمانی به فضاهای باز در محله ی پامنار ۱۰۶
- تصویر(۴-۴): نحوه قرارگیری بلوک های ساختمانی در میان فضاهای باز(مرکز شهر مسکو) ۵۵
- تصویر(۴-۵): استفاده از نماهای شیشه ای مشرف بر فضاهای باز پر تراکم(میدان امام خمینی در محله ی پامنار)..... ۱۰۷
- تصویر(۴-۶): تجهیز شبکه های حمل و نقل بر اساس اصول پدافند غیرعامل(خیابان داور در محله ی پامنار) ۱۰۸
- تصویر(۴-۷): طراحی مناسب خیابان با هدف انعطاف پذیری آن برای شرایط اضطراری(خیابان نیگلینایا در مرکز شهر مسکو)..... ۵۳
- نمودار(۳-۱): بارش و میانگین دمای ماهانه در شهر تهران(ارتفاع ۱۱۹۱ متر) ۷۲
- نمودار(۴-۱): وضعیت درصد کاربری اراضی بر مبنای مساحت ۹۳
- نمودار ۴-۲: مقایسه تعداد قطعات انواع کاربری ها در محله ی پامنار ۹۴
- نمودار(۴-۳): درصد آسیب پذیری انواع کاربری های آسیب پذیر بر اساس چگونگی دسترسی به فضاهای باز ۱۱۵
- نمودار(۴-۴): وضعیت محله پامنار در دسترسی به فضاهای باز ۱۱۷
- نمودار(۴-۵): وضعیت تعدا قطعات از نظر دسترسی به شبکه های مناسب ۱۲۰
- نمودار(۴-۶): وضعیت محله پامنار در دسترسی به فضاهای باز(شبکه های ارتباطی) از دیدگاه پدافند غیرعامل ۱۲۱
- نمودار(۴-۷): درصد آسیب پذیری فضاهای باز بر اساس قابلیت انعطاف پذیری از منظر پدافند غیرعامل ۱۲۵
- نمودار(۴-۸): وضعیت آسیب پذیری محله ناشی از انعطاف پذیری فضاهای باز از دیدگاه پدافند غیرعامل ۱۲۶
- نمودار(۴-۹): مقایسه درصد فضاهای قابل تبدیل به فضاهای باز ۱۲۹
- نمودار(۵-۱): وضعیت محله پامنار در نحوه ترکیب توده و فضا از منظر پدافند غیرعامل ۱۴۰
- نمودار(۵-۲): وضعیت آسیب پذیری فضاهای باز محله، ناشی از عدم انعطاف پذیری این فضاها از منظر پدافند غیرعامل ۱۴۱
- نمودار(۵-۳): وضعیت توانایی تنوع پذیری عملکردی فضاهای باز محله از منظر پدافند غیرعامل ۱۴۲
- نمودار(۵-۴): وضعیت فضاهای آسیب پذیر محله در اثر توانایی انعطاف پذیری انواع فضاهای باز آن ۱۴۳
- نمودار(۵-۵): وضعیت فضاهای باز محله پامنار در قابلیت دسترسی برای عموم ساکنان از دیدگاه پدافند غیرعامل ۱۴۵

نقشه (۳-۱): موقعیت گسل های شهر تهران.....	۷۰
نقشه (۳-۲): تهران در سال ۱۲۲۰ خورشیدی	۷۷
نقشه (۳-۳): تراکم جمعیتی در مناطق ۲۲ گانه ی شهر تهران	۷۹
نقشه (۳-۴): روند گسترش بافت قدیمی تهران	۸۰
نقشه (۳-۷): روند گسترش تاریخی شهر تهران	۸۱
نقشه (۳-۷): موقعیت محله ی پامنار	۸۲
نقشه (۴-۱) کاربری وضع موجود محله پامنار	۹۱
نقشه (۴-۲) وضعیت تراکم جمعیتی محله پامنار	۹۵
نقشه (۴-۳): مجموع فضاهای باز در محله پامنار	۹۷
نقشه (۴-۴): موقعیت بخش تاریخی در محله ی پامنار	۹۸
نقشه (۴-۵): نحوه ی ترکیب توده و فضا در محله ی پامنار	۱۰۱
نقشه (۴-۵) روابط توده و فضاهای باز همگانی در محله پامنار	۱۰۳
نقشه (۴-۶): نحوه ی ترکیب توده و فضا در بخش تاریخی محله ی پامنار	۱۰۹
نقشه (۴-۷): مجموعه ی فضاهای باز محله پامنار	۱۱۱
نقشه (۴-۸): وضعیت فضاهای باز پیرامون محله پامنار تا شعاع متوسط ۴۰۰ متری	۱۱۲
نقشه (۴-۹) : فضاهای باز محله پامنار(بدون شبکه های ارتباطی)	۱۱۳
نقشه (۴-۱۰): آسیب پذیری ناشی از دسترسی به فضاهای باز (بدون شبکه های ارتباطی) از منظر پدافند غیرعامل	۱۱۴
نقشه (۴-۱۱): پراکنش شبکه های ارتباطی	۱۱۸
نقشه (۴-۱۲): محدوده های آسیب پذیر با نگرش بر قابلیت دسترسی شبکه های ارتباطی مناسب از منظر پدافند غیرعامل	۱۱۹
نقشه (۴-۱۳): وضعیت آسیب پذیری محله، ناشی از انعطاف پذیری فضاهای باز بر اساس پدافند غیرعامل	۱۲۴
نقشه (۴-۱۴): وضعیت قرار گیری کاربری های با قابلیت تبدیل به فضاهای باز	۱۲۸
نقشه (۴-۱۵): وضعیت آسیب پذیری محله از منظر پدافند غیرعامل	۱۳۰
نقشه (۴-۱۶) کاربری های با قابلیت تبدیل به فضاهای باز در محدوده های آسیب پذیر از دیدگاه پدافند غیرعامل	۱۳۱
نقشه (۴-۱۷): فضاهای باز قابل برنامه ریزی در محدوده های آسیب پذیر از دیدگاه پدافند غیرعامل	۱۳۲
نقشه (۵-۱): وضعیت ترکیب توده و فضا در محله پامنار از منظر پدافند غیرعامل	۱۳۹
نقشه (۵-۲): وضعیت آسیب پذیری محله از منظر پدافند غیرعامل	۱۴۹
نقشه (۵-۲): نقشه پیشنهادی برای بهبود فضاهای باز محله پامنار از دیدگاه پدافند غیرعامل	۱۴۹

فصل اول

طرح تحقیق

از دوران باستان تا آغاز قرن بیستم، از کمتر سرزمینی می‌توان یاد کرد که در بنای عمده شهرهایش به عامل پدافندی و جنبه نظامی توجه نکرده باشند. هر چه به گذشته باز گردیم، تأثیر عامل پدافندی و جنبه‌های نظامی در شکل، ساخت و بافت شهرها بیشتر دیده می‌شود. وجود خندق در اطراف شهرها و ایجاد دروازه‌های مستحکم برای پیشگیری از حملات غافلگیرانه دشمن در تمام نقاط جهان امری رایج بوده است. از آنجایی که نوع بشر از ۳۵۰۰ سال قبل تا امروز فقط ۲۶۸ سال در آرامش و صلح زندگی کرده است (دوپویی، ۱۳۸۱: ۸۳). ساخت انواع دیوارهای محافظتی در پیرامون کهندژ و گاهی اوقات پیرامون شارستان، نشان از اهمیت حفظ سرمایه‌های جانی و غیره در برابر مهاجمان بوده است. پدیده جنگ و دفاع در نوع و نحوه شهرسازی اثر بسزای داشته است که باعث شکل‌گیری بعضی از عناصر دفاعی مرئی مانند قلاع، حصار، برج، خندق، شهر بند، دژ، دخمه و... شده است (میر سلیم، ۱۳۷۳: ۱۱) همچنین از مهمترین تمهیدات برنامه ریزان و شهرسازان برای مقابله با ورود آسان دشمن به داخل شهر می‌توان به ساخت شریان‌های پیچ در پیچ، کوچه‌های باریک، قنوات و... اشاره کرد (اصغریان جدی، ۱۳۸۶: ۴۳). که همه این‌ها نشانگر اهمیت توجه به مسئله امنیت در شهرهای گذشته می‌باشد.

هر شهری از مجموعه‌ای از فضاها تشکیل می‌شود که هر یک کارکرد و نقش ویژه‌ای را بر عهده دارد. فضاهای باز شهری به فضاهای درون شهرها گفته می‌شود که ساخت و ساز بر روی آن صورت نگرفته و بیشتر مورد استفاده عموم قرار می‌گیرد، از نمونه‌های روشن این فضاها می‌توان به محوطه‌های باز در وسط فلکه‌ها، محدوده‌های باز واقع در جلوی ساختمان‌های بلند مرتبه، و حتی پارکهای کوچک و خیابان‌ها اشاره کرد. فضاهای باز، نواحی اجتماعی درون یا مجاور شهر هستند، مالکیت عمومی دارند و تحت اشغال بناها و ساختمان‌ها نیستند. کل این فضاها برای اهداف تفریحی و عمومی استفاده می‌شود یا بدون استفاده باقی مانده است. فضای باز دامنه گسترده‌ای دارد و شامل انواع پارکها و قرارگاه‌های جاده‌ای و میدان‌های بازی و آب‌راه‌ها و مسیرهای سبز و قطعات سبز استیجاری و باغ‌ها و مسیرهای زهکشی و درخت‌کاری و نظایر آنها است (Jeanhwa, ۲۰۰۵: ۳۱). لذا فضاهای باز شهری شامل انواع مختلفی است، مانند پارکها، محوطه‌های عمومی، شبکه‌های حمل و نقل و غیره. روشهای مختلفی برای طبقه‌بندی فضاهای باز شهری وجود دارد که از مهمترین این روشها می‌توان به اندازه این فضاها و نیز به نحوی استفاده مردم از آنها اشاره کرد (Byrne, ۲۰۱۰: ۷). این گونه فضاها به دلیل اینکه مالکیتی بیشتر از نوع عمومی داشته و ساخت و ساز در آن صورت نگرفته و یا بسیار کم صورت گرفته است، قابلیت‌های ویژه‌ای از نظر برنامه‌ریزی دارد و حتی آن گونه از فضاهای باز که مالکیت خصوصی دارند را نیز بسیار ساده‌تر از دیگر فضاهای شهری می‌توان مورد برنامه‌ریزی یا هر نوع دخلی که برای هدفی خاص صورت می‌گیرد، قرار داد. از آنجایی که خطر و بحران همواره جوامع انسانی و بویژه شهرها را که محل تمرکز انسان‌ها، سرمایه‌های مادی و بسیاری از دستاوردهای نوع بشری است را مورد تهدید قرار داده و می‌دهد، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران مسایل شهری نقش بسیار مهمی در نحوه‌ی کنترل و کاهش انواع خطرات بر

عده دارند. از مهمترین این اقدامات می توان به مجموعه اقداماتی اشاره کرد که باعث افزایش آمادگی فضاهای باز در مواجهه با انواع خطرات و بحران ها می شود. لذا این گونه اقدامات باید بیشتر جنبه پیشگیری داشته باشند و از آن طریق بتوانند میزان تلفات را کاهش دهند. پدافند غیرعامل را می توان به مجموعه اقدامات و ابزارهای تعریف کرد که از اصلی ترین اصول آن پیشگیری قبل از خود درمان است، این علم شامل انواع طراحی ها، انواع مکانیابی ها، انواع تجهیز سازی ها و طیف گسترده ای از اقدامات است که بیشتر در زمانی که جامعه و شهری در وضعیت صلح و ثبات به سر می برد به انجام می رسد. پدافند غیرعامل مجموعه اقداماتی است که بدون استفاده از سلاح می توان انجام داد تا از تلفات جانی به افراد و صدمه و زیان اقتصادی به تجهیزات و تأسیسات کشور جلوگیری نموده و یا آنها را به حد اقل کاهش داد (سلیمانی، ۱۳۸۷: ۳۷). لذا پدافند غیر عامل در عرصه ی برنامه ریزی شهری به صورت یک عمل پیشگیرانه است که همواره در طول تاریخ مورد استفاده قرار گرفته است و حتی امروزه کشورهای مثل آمریکا و روسیه با وجود برخورداری از توان نظامی بسیار بالا به این موضوع به صورت ویژه ای توجه می کنند. در کشور ما با وجود موقعیت خاص از نظر ژئوپلیتیک و دارا بودن ثروت های عظیم نفت و گاز، نظام ضد استکباری و . . به موضوع پدافند غیر عامل توجه چندانی نشده است (فرزام شاد، و همکاران ۱۳۹۱: ۱۵). این عدم توجه بویژه گریبان گیر مراکز شهر و محله های قدیمی شهرها است، با توجه به استقرار مراکز حساس حیاتی در قلب اکثر شهرها و کانون توجه بودن مراکز شهری، تأمین امنیت برای شهرها و بویژه محلات قدیمی و مراکز شهری امری انکار ناپذیر است. بنا به دلایلی که اشاره شد فضاهای باز واقع در این محلات اگر به شکل اصولی و برنامه ریزی شده و با یک نگاه پدافند غیرعاملی آماده سازی و یا تجهیز شوند در مواقع بحرانی می توان از این فضاها به شکل پناهگاه، محل های کمک رسانی به مصدومان مثل ایجاد بیمارستانهای سیار، استفاده از این فضاها برای مدیریت و مداخله در سایر فضاها مثل فضاهای مسکونی و غیره استفاده کرد. بی دفاع بودن این گونه فضاها در موقع حملات موشکی باعث می شود که افراد و منابع استقرار یافته در فضاهای باز شهری از آسیب پذیری بسیار بالای برخوردار باشند، لذا برای کاهش مقدار این آسیب پذیری ها استفاده از اصول پدافند غیر عامل را لازم می نماید.

لازم به ذکر است که اصول پدافند غیر عامل عبارتند از: مکان یابی، استتار، اختفاء، پوشش، فریب، پراکندگی، تفرقه و جابجایی، مقاوم سازی و استحکامات و در نهایت اعلام خبر (موحدی نیا، ۱۳۸۸: ۳۳). که بیشتر این اصول کاربرد نظامی دارند و در زمینه های شهری و برنامه ریزی کمتر مورد استفاده قرار می گیرند، از این رو اصول پدافند غیر عامل را باید به گونه ای تبدیل کرد که بتوان در طراحی و برنامه ریزی های مربوط به مسائل شهری از آنها استفاده کرد. بر همین اصل رعایت دو نکته در این زمینه الزامی به نظر می رسد:

- ۱- افزایش سطح محافظت جانی افراد در فضاهای باز و در برابر صدمات ناشی از حملات نظامی متعارف.
- ۲- تسهیل دسترسی به سطوح و عناصر حیاتی مانند جان پناه، خدمات درمانی، آتش نشانی و . .

از این رو داعی نژاد و دیگران اصولی را برای فضاهای باز به منظور برنامه ریزی پدافند غیر عامل بیان می دارند که عبارتند از :

۱- لایه بندی فضا.

۲- پوشش سراسری.

۳- محافظت پویا.

۴- خود کفایی نسبی.

۵- کمترین آسیب پذیری (عباس زاده، ۱۳۸۸: ۴۱).

با وجود کمبود فضاهای باز در بخش مرکزی شهرها، این تحقیق نقاط قوت و ضعف فضاهای باز از منظر پدافند غیر عامل را برای محله ی پامنار مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد و در نهایت به برخی از راه حل ها و پیشنهادات جهت بهبود فضاهای باز برای کاهش آسیب پذیری محله در مواقع بحرانی می پردازد. توجه به برنامه ریزی اصولی و هوشمندانه ی فضاهای باز بر مبنای اندیشه های دفاعی باعث بالا رفتن ضریب ایمنی این فضاها و به تبع آن کاهش صدمات و خسارات جانی و . . خواهد شد.

۲-۱) بیان مسئله

اگر بتوانیم ژرفای مسئله را بشناسیم، پاسخ از درون آن بر می خیزد زیرا پاسخ جدای مسئله نیست (کریشنا مورتی، به نقل از قربانی، ۱۳۸۳: ۲).

با رشد جمعیت و افزایش مهاجرت که عمدتاً از دهه چهل در ایران آغاز شد و همچنین دلایل چندی مانند جنگ، رشد فعالیتهای عمرانی و غیره، سبب رشد بی بند و بار شهر و در نتیجه کم توجهی برنامه ریزان و دست اندرکاران شهری به مسائل اصولی در ساخت و سازها شهری، باعث گردید تا در درون شهرها انبوهی از توده های ساختمانی با فضاهای باز بسیار کم و با کمترین توجه به اصول امنیتی جاگذاری شوند، کم توجهی به اصول فضاهای باز سبب بروز مشکلات عدیده ای در مواقع بحرانی شده و خواهد شد. مهمتر از همه اینکه بخش مرکزی شهرها بدلیل تراکم جمعیتی و کالبدی، میزان آسیب پذیری اولیه و ثانویه ی بسیار بالایی دارند. علت این امر علاوه بر از بین رفتن تعداد بیشتری از ساکنین در اثر فرو ریختن ساختمان ها، عبارتست از: انسداد معابر و به تبع آن ، کاهش امکان امداد رسانی و گریز از موقعیت های خطرناک و دسترسی به فضاهای امن و هم چنین آثار ثانویه مانند آتش سوزی، نشت گازهای سمی و . . . است. بیشتر محلات قدیمی شهرهای بزرگ به دلیل قدمت زیاد و انبوهی در کارکردها، از سازمان فضایی برنامه ریزی شده ای برخوردار نیستند، ترکیب نامناسب توده های ساختمانی و فضاهای باز مرتبط، دسترسی نامناسب و نابرابر به فضاهای باز موجود، عدم توانایی در استفاده از این فضاها برای اهداف مختلف در هنگام بروز انواع بحران ها، از مهمترین مسائلی هستند که از دیدگاه پدافند غیرعامل محلات واقع در بخش مرکزی کلانشهرها بویژه پایتخت را تهدید می کند.

در این زمینه فضاهای باز در محلات شهری بویژه در محلات مرکزی و پرتراکم شهرهای بزرگ اگر از یک طرح و برنامه ریزی صحیح برخوردار نباشند در مواقع اضطراری مانند حملات هوایی و موشکی، تخریب و آسیب فراوانی خواهند دید. نحوه ی ترکیب توده های ساختمانی و فضاهای باز، تنوع پذیری عملکردی فضاهای باز و در نهایت چگونگی دسترسی عموم ساکنان محله به فضاهای باز مناسب، همگی نقش بسیار تعیین کننده ای در نحوه ی مقاومت و یا آسیب پذیری محله در شرایط بحرانی دارد. و اگر این محلات در دارا بودن این اصول اساسی از دیدگاه پدافند غیرعامل وضعیت نامناسبی داشته باشند بسیار آسیب پذیرند.

۳-۱) سوالات تحقیق

با توجه به مباحث عنوان شده در طرح مسأله، مهمترین سوالات در این تحقیق به شرح زیر است:

- ۱- آیا نحوه ترکیب توده و فضا در محله ی پامنار میزان آسیب پذیری محله ی پامنار را در مواقع بحرانی کاهش می دهد؟
- ۲- آیا فضاهای باز محدوده مورد نظر توانای تنوع پذیری عملکردی برای مواقع بحرانی بر اساس اصول پدافند غیرعامل را دارا می باشند؟
- ۳- آیا فضاهای باز محله ی پامنار از منظر پدافند غیرعامل قابلیت دسترسی یا پوشش سراسری برای عموم ساکنان محله را در مواقع اضطراری را دارا می باشند؟

۴-۱) اهمیت و ضرورت تحقیق

ایران به دلیل موقعیت خاص سیاسی و طبیعی که دارد همواره در معرض انواع تهدیدها و بحران هاست، جنگ تحمیلی نشان داد که برخلاف مقررات بین المللی، دشمن صرف نظر از مراکز حیاتی، حساس و مهم، دیگر مراکز شهری را مورد حمله هوایی و زمینی قرار داده و تلفات انسانی زیادی را به کشور وارد کرده است، لذا ضروری می نماید که در همه ی طرح ها و برنامه های مربوط به شهرها راه کارها و مسائلی که امکان حفاظت از سرمایه های انسانی و غیر انسانی را در شهرها افزایش می دهد مورد توجه ویژه ای قرار گیرد. امروزه اما با پیچیده شدن تهدیدات و پیشرفت خیره کننده تسلیحات، شکل دفاع از شهرها تغییر کرده و کار برنامه ریزان و طراحان شهری را دشوارتر نموده است.

بررسی ضرورت انجام این تحقیق در سطح فضاهای باز در محلات شهری از سه جنبه قابل بررسی است:

الف) برآورد تهدیدات (دشمن شناسی)

اصولا در مطالعات پدافندی اعم از عامل و غیرعامل باید ابتدا تهدیدات را شناسایی کرده و در مرحله بعد احتمال وقوع آن را برآورد کرده و از شدت آن مطلع شد. این تهدیدات را می توان در چهارچوب های مجزا طبقه بندی نمود:

- ۱- تهدیدات سیاسی
- ۲- تهدیدات نظامی
- ۳- تهدیدات اقتصادی
- ۴- تهدیدات فرهنگی
- ۵- و ...

لازم به ذکر است که تهدیدات نظامی و بعضا سیاسی که منجر به تهدیدات نظامی می شود، مبنای عمل در این تحقیق بوده است. با توجه به ایستادگی نظام مقدس جمهوری اسلامی در برابر قدرت های شرق و غرب، که ایران را سنبل مقاومت و استادگی در بین تمام ملت های آزاده جهان کرده است و باعث گردیده این قدرت ها منافع خود را در خطر بینند، لذا ایران را به صورت آشکارا و پنهان دشمن خود معرفی کرده و تا حد ممکن با ایجاد فشارهای سیاسی (مانند مذاکره با کشورهای همسایه ی ایران)، فشارهای اقتصادی (مانند اعمال تحریم های بین المللی علیه ایران) و فشارهای نظامی که شاخص ترین آن ۸ سال جنگ تحمیلی بوده است. سعی در براندازی، تسلیم کردن و پیروی بی چون چرای ایران از خود را داشته اند. با توجه به مقاومت ملت ایران بیش از سه دهه بعد از انقلاب اسلامی این فشارها نه تنها از بین نرفته بلکه روز به روز بیشتر نیز می شود، لذا با توجه به وجود تهدیدات نظامی علیه ایران ضرورت انجام پژوهش ها و مطالعاتی در زمینه ی پدافند غیرعامل در شهرها خصوصا در محلات پرتراکم و حساس مراکزی امری بدیهی به حساب می آید.

ب) آسیب شناسی فضاهای باز شهری

بعد از بررسی تهدیدات از جمله تهدیدات نظامی باید به بررسی آسیب پذیری ناشی از حملات نظامی در فضاهای باز شهری پرداخته شود. لازم به ذکر است تاریخ نشان داده، از جنگ جهانی اول و گسترش حملات هوایی و موشکی، مهمترین تهدیدات نظامی به شهرها و دیگر نقاط مسکونی را حملات هوایی و موشکی شامل می شود که بایستی به بررسی آسیب های ناشی از این حملات پرداخته شود. این آسیب ها عمدتا به دو دسته تقسیم می شوند:

- آسیب های مستقیم، شامل هدف گیری ابنیه و ساختمانهای شهری و دیگر فضاهای شهری
- آسیب های انسانی، محیطی و بهداشتی ناشی از آسیب های مستقیم

به طور کلی برخی فضاهای باز شهری مثل خیابان ها و وظیفه متداولشان عبور و مرور و جابجایی کالا و مسافر در شهرها می باشد و بعد از حملات نظامی نیز مسیر اصلی امداد رسانی به حساب می آیند. در صورت بروز حملات هوایی و یا موشکی ایجاد حفره در سطح خیابان و یا ریزش آوار ساختمان های مجاور در خیابان ها و دیگر فضاهای باز شهری باعث ایجاد اختلال در کارایی این فضاها می شود. حال با در نظر گرفتن اصول پدافند غیرعامل در برنامه ریزی و طراحی فضاهای باز شهری می توان اثرات خسارات حملات ناگهانی را تا حد امکان کاهش داده و امداد رسانی را تسهیل بخشید.

بر همین اساس محلات واقع در بخش مرکزی شهرها به دلایل چندی از دیگر بخش ها بیشتر در معرض آسیب اند

-تمرکز جمعیت انسانی و پیامدهای منفی ناشی از آن.

-تمرکز توده های ساختمانی با فضاهای باز محدود و ناامن.

- و ...

ج) توسعه پایدار

این اصطلاح در سال ۱۹۸۷ و با ارائه ی گزارش آینده مشترک ما توسط خانم برانت لند مطرح شد، بر این اساس توسعه پایدار به معنی مجموعه اقدامات و بهره برداری از منابع موجود می باشد با تأکید بر این نکته که این اقدامات هیچ گونه مشکلی را برای نسل های بعدی ایجاد نکرده و نسل های بعدی نیز بتوانند از آن امکانات و منابع استفاده کننده.

در سال های اخیر بر اساس این اصطلاح کارشناسان معتقدند توسعه ای توسعه است که پایدار باشد. در شهر ها نیز به منظور ایجاد پایداری نیاز به پیروزی از اصول پدافند غیرعامل امری بدیهی به شمار می آید.

لذا ضرورت بکار گیری تمهیدات و طرح های امنیتی در محلات شهری امری انکار ناپذیر است، و باید این قبیل تمهیدات در متن برنامه ریزی ها لحاظ گردند. بکارگیری تمهیدات و ملاحظات پدافند غیر عامل علاوه بر کاهش شدید هزینه ها، کارایی دفاعی طرح ها، اهداف و پروژها را در زمان تهاجم دشمن بسیار افزایش خواهد داد.

۵-۱) پیشینه ی تحقیق (بررسی منابع)

با توجه به حجم تهدیداتی که ایران در عرصه بین الملل با آن مواجه است، در زمینه پدافند غیرعامل هنوز در ابتدای راه هستیم و در این زمینه تحقیقات ناچیزی صورت گرفته است. که از مهمترین آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اسماعیلی شاهرخ (۱۳۸۹)، در پایان نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان **آمایش شهری با رویکر پدافند غیر عامل**، در دانشگاه تربیت مدرس، رشته شهرسازی، گرایش برنامه ریزی شهری و منطقه ای با مطالعه موردی شهر بیرجند است که در آن با ارائه ی روشی جدید، شهر و عناصر شهری تأثیر گذار در موضوع پدافند غیر عامل را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. و به دنبال کاهش خسارات احتمالی حاصل از حملات نظامی در شهرها می باشد.

- **ادهم و همکاران** (۱۳۸۹)، مقاله ای را با عنوان **اصول طراحی فضاهای باز شهری در عصر جهانی شدن**، با مطالعه موردی مرکز تاریخی شهر تهران به چاپ رسانده اند، در این مقاله تلاش می شود تا راهکارهایی برای طراحی، به منظور بهره مندی از پتانسیل های فضاهای باز شهری مرکز شهر تهران جهت تقویت نقش و جایگاه این شهر در عرصه های جهانی باشد.

- پور محمد و همکاران (۱۳۹۰)، مقاله ای با عنوان **فضاهای باز شهری و رهنمودهای پدافند غیرعامل در طراحی ایمن**، در دانشگاه علم و صنعت انجام داده اند. این تحقیق به بررسی عوامل تأثیر گذار بر یک فضای باز ایمن می پردازد و در پایان راه کارهای طراحی و برنامه ریزی بر مبنای شیوه ترکیب توده و فضا و چگونگی به کارگیری عناصر طراحی و برنامه ریزی به گونه ای صحیح و در راستای دستیابی به فضایی با حداکثر شاخصه های پدافند غیرعامل ارائه می دهد. در ادامه آیین نامه ای برای نظارت بر فاکتورهای طراحی براساس پدافند غیرعامل در کنار سایر فاکتورهای طراحی و شرایط بومی منطقه پیشنهاد می دهد.

- **حائری (۱۳۸۸)**، تحقیقی را تحت عنوان **فضاهای باز شهری نبض تپنده شهر**، انجام داده اند و هدف آن تأکید بر ضرورت وجود و برنامه ریزی برای فضاهای باز از طریق تحلیل نقش و تأثیر آن در شهرهایی از ایران و جهان می باشد تا راهگشای وجود عرصه های عمومی با کیفیت فضای مطلوب گردد.

- **داعی نژاد و همکاران (۱۳۸۵)**، کتابی را تحت عنوان **اصول و رهنمودهای طراحی و تجهیز فضاهای باز مجموعه های مسکونی به منظور پدافند غیرعامل**، به چاپ رسانده اند. این کتاب در پی دستیابی به اصول و رهنمودهایی به منظور طراحی و تجهیز فضاهای باز مجموعه های مسکونی است به گونه ای که در مرحله طراحی سایت بتوان بستر مناسبی برای استفاده از عناصر و اجزای سازنده فضاهای باز فراهم نمود به نحوی که ضمن حفظ عملکردهای متداول و تقویت سیمای محیط، قابلیت های حفاظتی این گونه سطوح در زمینه تأمین جان پناه های به سرعت دسترس پذیر و ایمن تقویت گردد.

- **زیاری (۱۳۸۰)**، مقاله ای را تحت عنوان **برنامه ریزی پدافند و پناهگاه های شهری**، به چاپ رسانده اند که هدف در این نوشتار، برنامه ریزی شهرها در جامعه کنونی ایران متناسب با تسلیحات و جنگ افزارهای مدرن و فوق مدرن بوده است. این نوشتار با بررسی پناهگاه ها ، و ضرورت ایجاد و تعبیه آنها در ساخت و سازهای جدید (در شهرک ها و شهرهای جدید و ...) پرداخته است. وی نوعی برنامه ریزی پدافند و پناهگاه شهر را برای ایران ارایه می نماید.

- **فرزام شاد و همکاران (۱۳۹۱)**، کتابی با عنوان **مبانی برنامه ریزی و طراحی شهر امن از منظر پدافند غیر عامل**، تدوین کرده اند. این کتاب سعی بر آشنا کردن دانشجویان برنامه ریزی و طراحی شهری با ملاحظات پدافند غیر عامل و ترکیب آن با برنامه ریزی شهری و شهرسازی دارد. همچنین در این کتاب به شهرسازی دفاعی، الزامات و ملاحظات آن و بررسی حمل و نقل شهری با رویکرد پدافند غیرعامل پرداخته شده است.

- **مدیری (۱۳۸۹)**، رساله ی دکترای خود را با عنوان **الزامات مکان یابی تأسیسات شهری با تأکید بر تأسیسات آب شهری و ارائه ی الگوی بهینه از دیدگاه پدافند غیر عامل**، تحقیق دیگری است که در رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری در دانشگاه تهران انجام داده اند. هدف در این تحقیق دستیابی به الزامات شهر سازانه پدافند غیر عامل با

تأکید بر راهکارها، شاخص‌ها و معیارهای مکان‌یابی تأسیسات شهری است تا با حداقل امکانات، حداکثر پایداری را تأمین نماید.

- ملکی (۱۳۸۹)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان **بهینه‌سازی کاربری اراضی شهری با تأکید بر پدافند غیرعامل و نقش راهبردی آن در برنامه ریزی شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی** با نمونه موردی شهر سنندج است، این پژوهش تلاشی است برای بهینه‌سازی کاربری‌های شهر سنندج با توجه به معیارهای کمی و کیفی از طریق ارزیابی میزان سازگاری کاربری‌های استراتژیک نسبت به یکدیگر و توزیع و پراکنش آنها در سطح شهر سنندج با استفاده از نرم‌افزار Arc GIS ۱۰ و مدل AHP می‌پردازد.

در بیشتر منابع ذکر شده به مقوله‌ی پدافند غیرعامل در شهرها به دو عامل مهم، مکانیابی بهینه از دیدگاه پدافند غیرعامل و ساماندهی فضاهای باز شهری توجه شده و فقط آقای مهندس داعی نژاد و آقای پورمحمد و همکاران به ارتباط فضاهای باز با پدافند غیرعامل پرداخته که کار صورت گرفته توسط آنها نیز بیشتر برای تجهیز و ساماندهی امکانات موجود در خود فضاهای باز است تا در مواقع اضطراری افراد واقع در فضاهای باز کمتر آسیب ببینند.

تحقیق حاضر سعی بر آن دارد تا ضمن ارزیابی وضع موجود فضاهای باز محله‌ی پامنار از دیدگاه پدافند غیرعامل و نقش آن در چگونگی آسیب‌پذیری محله در مواقع اضطراری بر پایه سه اصل مهم (نحوه‌ی ترکیب توده و فضا، تنوع‌پذیری عملکردی فضاهای باز و میزان دسترسی به فضاهای باز) پرداخته و در نهایت به ارائه‌ی پیشنهادهای برای بهبود وضعیت فضاهای باز محله‌ی پامنار از دیدگاه پدافند غیرعامل در جهت کاهش آسیب‌پذیری محله ختم می‌شود.

۶-۱) اهداف تحقیق:

هدف کلی در این تحقیق ارزیابی فضاهای باز محله‌ی پامنار از منظر پدافند غیرعامل است تا میزان آسیب‌پذیری آن را در مواقع بحرانی و اضطراری مانند حملات هوایی و موشکی را کاهش دهد.

اهداف خرد تحقیق حاضر نیز به قرار زیر است:

- ۱- بررسی و شناخت وضعیت ترکیب توده و فضا در محدوده مورد مطالعه از منظر پدافند غیرعامل.
- ۲- بررسی و تحلیل چگونگی وضعیت فضاهای باز محله‌ی پامنار برای تنوع‌پذیری عملکردی از منظر پدافند غیرعامل.
- ۳- شناسایی وضعیت فضاهای باز محله‌ی پامنار از نظر قابلیت دسترسی برای عموم ساکنان محله بر اساس پدافند غیرعامل.
- ۴- شناسایی قابلیت‌های محدوده‌های آسیب‌پذیر از منظر پدافند غیرعامل جهت برخورداری از فضاهای باز مناسب.
- ۵- ارائه پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت فضاهای باز در محدوده مورد مطالعه از نگاه پدافند غیرعامل در جهت کاهش آسیب‌پذیری در شرایط بحرانی.

۱-۷) فرضیات تحقیق

فرضیه پاسخی از پیش تعیین شده و احتمالی برای سوالات تحقیق است که نماینگر نوعی ارتباط بین متغیرهاست. فرضیه واژه ای یونانی و مفهوم آن شامل برقراری رابطه بین دو متغیر یا دو پدیده به صورت پیشگویی است. دوررژه می گوید: سطح تبیین، سطح پیش گویی نیز هست. از آنجا که تبیین رابطه دو پدیده الف و ب است، می توان پیش گویی کرد، که هرگاه پدیده الف بوجود آید، پدیده ب نیز بوجود خواهد آمد(محمد زاده، ۱۳۸۲: ۱۳). فرضیه عبارت است از حدس یا گمان اندیشمندانه درباره ماهیت، چگونگی و روابط بین پدیده ها، اشیاء و متغیرها، که محقق را در تشخیص نزدیکترین و محتمل ترین راه برای کشف مجهول کمک می نماید(حافظ نیا، ۱۳۸۹: ۱۳۲).

فرضیات این تحقیق عبارتست از:

- نحوه ترکیب توده و فضا در محله ی پامنار از شرایط مناسبی برای کاهش آسیب پذیری براساس اصول پدافند غیرعامل بر خوردار است .
- بین تنوع پذیری عملکردی فضاهای باز در محله ی پامنار و میزان آسیب پذیری آن از منظر پدافند غیرعامل رابطه معنی داری وجود دارد .
- فضاهای باز محدوده مورد مطالعه در مواقع اضطراری از قابلیت دسترسی مناسبی بر اساس اصول پدافند غیرعامل دارا می باشند .

۱-۸) روش تحقیق و شیوه گرد آوری اطلاعات

روش تحقیق مجموعه ای از قواعد، ابزار و راههای معتبر(قابل اطمینان) و نظام یافته برای بررسی واقعیتها، کشف مجهولات و دستیابی به راه حل مشکلات است (عزتی، ۱۳۷۶: ۱۰۵). تحقیق حاضر از نظر هدف، تحقیقی کاربردی است که در آن تحقیقات به سمت کاربرد عملی دانش هدایت می شود. همچنین روش بررسی آن مبتنی بر روش توصیفی - تحلیلی است. به این صورت که بعد از تدوین ایده پژوهش و تعیین مسایل مورد نظر و تدوین اهداف، به بررسی ادبیات و مبانی نظری موضوع پرداخته سپس با انتخاب مطالعه موردی و گردآوری اطلاعات و داده های مورد نیاز، با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیای (GIS) و Auto cad و همچنین با استفاده از نرم افزار Excel مورد پهنه بندی و تجزیه و تحلیل قرار می گیرند.

یافتن پاسخ و راه حل برای مسأله انتخاب شده در هر تحقیق، مستلزم دست یافتن به اطلاعاتی است که از طریق آنها بتوان فرضیه هایی که به عنوان پاسخ های احتمالی و موقتی برای مسأله تحقیق مطرح شده اند را آزمون کرد(خاکی، ۱۳۸۴: ۱۱۳). روش های گردآوری اطلاعات به این شرح است:

۱) روش کتابخانه ای

روش تاریخی، روشی است که محقق در آن متغیرها را نه کنترل و نه ارزیابی می کند. روش تاریخی به طور اعم متکی بر کشف و ارزیابی منابع و تجزیه و تحلیل یافته ها در تعیین راه حل ها و یا نتایج مسئله تحقیق است (صابری فر، ۱۳۸۴: ۶۲). در این روش به منظور دریافت اطلاعات لازم در زمینه مبانی نظری و تجارب جهانی در رابطه با موضوع پژوهش به مطالعه و بررسی کتب، جزوات، مقالات، اسناد، طرحها، تحقیقات، گزارشات، اسناد و مدارک، آمار و اطلاعات موجود منطقه در سرشماریها، متون فارسی و لاتین مرتبط با موضوع و نیز اسناد تصویری مانند نقشه های پایه رقومی و غیر رقومی و ... موجود به زبان فارسی و لاتین پرداخته می شود که پس از مطالعه و بررسی از مطالب مورد نیاز فیش برداری بعمل خواهد آمد.

۲) روش میدانی

در این روش محقق ناگزیر است به محیط بیرون برود و با مراجعه به محیط و نیز برقراری ارتباط مستقیم با افراد اعم از انسان، موسسات، سکونتگاه ها، و ... اطلاعات لازم و مورد نظر خود را گردآوری کند (محمدزاده، ۱۳۸۲: ۱۴).

روش گردآوری اطلاعات و دادهها نیز در تحقیق حاضر شامل سه روش زیر می باشد:

۱- مطالعات کتابخانه ای (اسناد، تصاویر ماهواره ای، نقشه، فیش برداری و اینترنت)

- فیش برداری از کتابخانه های دانشگاهی و سایر سازمان های ذیربط در ارتباط با موضوع پایان نامه

- اینترنت: جستجوی مطالب در سایت های فارسی، سایت های مدیریت بحران، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، استانداری تهران، شهرداری تهران، شهرداری منطقه ۱۲ تهران و در سایت های لاتین شامل جستجوی کتاب های الکترونیکی و مقالات و گزارش های منتشر شده در ارتباط با پدافند غیرعامل و فضاهای باز شهری.

- نقشه کاربری اراضی ۱:۲۰۰۰۰ منطقه ۱۲ تهران از مهندسین مشاور باوند

- نقشه محدوده ها و تقسیمات ملاک عمل مشاوران ۱:۱۲۴.۱۲۵، طرح جامع تهران، ۱۳۸۵ از مهندسین مشاور بوم سازگان پایدار

- نقشه شبکه های ارتباطی و کاربری ۱:۲۰۰۰۰ طرح تفصیلی منطقه منطقه ۱۲ تهران از مهندسین مشاور باوند

- داده های مربوط به بلوک های آماری سال ۱۳۸۵ شامل اطلاعات توصیفی و گرافیکی مربوط به محله ی پامنار از شهرداری منطقه ۱۲ تهران